

Hanna Joramo Danielsen

Tilflyttere fra Gudbrandsdalen til Lyngen på midten av 1800-tallet

Hvem var de?

Hva livnærte de seg av?

Hva kan folketellingen 1865 fortelle oss?

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Mai 2019

Hanna Joramo Danielsen

Tilflyttere fra Gudbrandsdalen til Lyngen på midten av 1800-tallet

Hvem var de?

Hva livnærte de seg av?

Hva kan folketellingen 1865 fortelle oss?

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	1
Fremgangsmåte	1
Kildene	3
Folketellingene som kilde.....	3
Bygdebøkene fra Lyngen.....	5
Flytting og demografi i Norge.....	6
Hvorfor flyttet de?	6
Hvem var tilflyttere?.....	6
Nordland og Troms.....	7
Samfunnsforhold i Lyngen.....	8
Lyngen, Demografi.....	8
Lyngen, Næringsgrunnlag	9
Tilflytterne i Lyngen, 1865.....	10
Tilflyttere fra Gudbrandsdalen	12
Barn	13
Næringsveier.....	14
Integrering med samer og kvener	15
Eiendom og bruk	15
Gudbrandsdalingene i 1875	17
Tilflyttere fra Karlsøy.....	20
Barn	21
Næringsveier.....	22
Integrering med samer og kvener	23
Eiendom og bruk	23
Karlsøyværingene i 1875.....	25
Tanker om oppgaven/generelle inntrykk.....	27
Konklusjon	28
Litteraturliste	30
Kilder.....	31

Introduksjon

1800-tallet i Norge var preget av befolkningsvekst. Denne veksten skapte en hardere konkurranse om ressursene, og førte til at mange flyttet fra sine hjembygder i søken etter å kunne livnære seg selv og sin familie. Spesielt migrasjonen fra sør i Norge til Nord-Norge økte betydelig på denne tiden. I denne bacheloroppgaven fokuserer jeg på menneskene som flyttet fra Gudbrandsdalen til Lyngen i Troms rundt midten av 1800-tallet. Jeg undersøker hva folketellingen i Lyngen fra 1865 kan fortelle oss om disse menneskene, hvem de var, hvem de giftet seg med, hva de livnærte seg av, samt hvor godt de integrerte seg i lokalsamfunnet, med større fokus på samer og kvener. Jeg tar utgangspunkt i tilflytterne registrert i folketellingen fra «Vestre Lyngen og Mandalen» som er en av de tre folketellingene fra Lyngen Prestegjeld i 1865. Gjennom dataene jeg samler fra folketellingen lager jeg en kort oppsummering som omfatter alle tilflyttere til Lyngen, men hovedfokuset mitt blir på tilflytterne fra Gudbrandsdalen hvor jeg lager to tabeller som lettere gir oversikt over hver enkelt person. Jeg sammenlikner gudbrandsdalingene med tilflyttere fra Karlsøy som var naboprestegjeldet til Lyngen. Jeg lager derfor de samme tabellene over disse tilflytterne for å differensiere mellom langveis-tilflyttere og kortveis-tilflyttere. Jeg lager også en kort oppsummering av de personene jeg finner igjen i 1875 folketellingen for å se hva de livnærte seg av ti år senere. Men først belyser jeg begrensningene og eventuelle problemer ved å bruke informasjonen fra folketellingen og samtidig belyse dets fordeler. Videre tar jeg for meg hva vi allerede vet om Lyngen, både økonomiske samfunnsfaktorer som fiske, gårdsdrift og andre næringsveier, samt demografiske fakta. Jeg tar også for meg hva vi vet om tilflytning fra sør i Norge til Nord-Norge på denne tiden.

Fremgangsmåte

Ettersom jeg ikke hadde kapasitet til å se over alle 3413 menneskene som levde i Lyngen i 1865 bestemte jeg meg for å bare ta for meg en av de tre delene av folketellingen for prestegjeldet. Jeg valgte «Vestre Lyngen og Mandalen» som var den største delen av folketellingen. Opprinnelig ville jeg lage en oversikt over alle innbyggerne, inkludert beboere født i Lyngen, men dette ble også for tidkrevende. Jeg valgte derfor å bare lage meg et register over alle tilflytterne til Lyngen. For å lage registeret gikk jeg manuelt gjennom hele folketellingen på Digitalarkivet, og hoppet over de bostedene som bare inneholdt folk født i

Lyngen. Etter registeret var ferdig lagde jeg to nye register, ett med bostedene til gudbrandsdalingene, og ett med bostedene til karlsøyværingene. Alle registrene inneholdt informasjon om hvor mange som bodde på et bosted, hvem de var, alder, antall barn, næringsveier og etnisitet. Deretter lagde jeg tabeller hvor jeg oppførte informasjonen om de forskjellige gudbrandsdalingene og karlsøyværingene så det var lettere å sammenlikne dem med hverandre og slik skape et mer helhetlig bilde. Disse tabellene valgte jeg å skrive inn i oppgaven ettersom jeg mener de gir en god og enkel oversikt over tilflytterne. Jeg benyttet meg også av folketellingen i 1875, men her søkte jeg bare på enkeltpersonene fra Gudbrandsdalen og Karlsøy fra 1865 folketellingen for å se den videre utviklingen deres. Det var mange jeg ikke fant, men valgte å fokusere på dem jeg fant informasjon om.

Folketellingen i 1865 fordelte gårder, bruk og hus under fellesbetegnelsen «Bosted». Hvert av bostedene var markert med «løpenr/bnr». Jeg antok at b sto for bruk, men ettersom folketellingen hadde registrert flere av boplassene med samme bnr. var det tydelig at den ikke differensierte mellom bruk og gård¹. Dette baserte jeg på definisjonen fra «Norsk Historisk Leksikon» som definerer bruk som «Gård eller part av gård bebodd og brukt av én familie»² Ettersom det i flere tilfeller var registrert flere familier på et bosted, valgte jeg å beholde begrepet «bosted» for å ikke skape forvirring eller en upresis framstilling av folketellingen. Når jeg i denne oppgaven snakker om «bruk» vil det være knyttet til én husstand, og det kan derfor befinne seg flere bruk på et bosted. Om disse husstandene levde i forskjellige hus på bostedet var vanskelig for meg å tyde ut ifra folketellingen. Alle beboerne på et bosted var registrert med et h.nr, noe jeg antok sto for husnummer. Men folketellingen registrerte også antall «slike bygninger», og om disse bygningene var fjøs, bebodde hus, eller det totale antallet bygninger på bosted var uklart ettersom antall h.nr og «slike bygninger» ofte ikke var i overensstemmelse. For eksempel på bostedet «Lyngseidet B» var de forskjellige beboerne registrert med h.nr 1, 2 og 3, men bare én «slike bygninger» var registrert.³ Jeg klarte derfor ikke stadfeste hvor nært alle beboerne på et bosted levde i forhold til hverandre, men ettersom de ble registrert på samme bosted må det antageligvis ha vært såpass nært at de i alle fall måtte omgås hverandre.

¹ Folketelling 1801, Lyngen, Tellingskrets: 005: 0035 Kvalvik a, 0036 Kvalvik a*, 0037 Kvalvik a*, 0038 Kvalvik b

² Imsen, S. Winge, H. 1999. Norsk Historisk Leksikon – Kultur og samfunn ca. 1500 – ca. 1800. 2. utgave. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag: 63

³ Folketelling, 1865, Lyngen 001 Vestre Lyngen og Mandalen 0097 Lyngseidet b

Videre hevder Gunnar Thorvaldsen i sammendraget av hans doktoravhandling «Migrasjon i Troms i annen halvdel av 1800-tallet» at bare en næringsvei skulle bli registrert i 1865 folketellingen, noe som gir et upresist bilde av næringsveiene til befolkningen ettersom mange hadde flere måter å livnære seg på.⁴ Likevel oppdaget jeg flere tilfeller i 1865 folketellingen i Lyngen hvor menn var registrert med flere næringsveier. Mannens forhold til jorda var nesten alltid registrert, men hadde i varierende grad med informasjon om andre næringsveier. Det kan hende folketellingen for Lyngen ikke opererte etter like strenge regler som man egentlig skulle, og registrert det som nedskriveren opplevde som mannens hoved-syssel i tillegg til hans jordeierstatus. Det er i alle fall ingen tydelige forskjeller på utsådd bygg/poteter og antall husdyr fra brukene til menn registrert bare som gårdbruker, og de som hadde en ekstra næringsvei registrert. Ifølge Thorvaldsens egne tall var 44% av alle husfedre registret som gårdbruker, mens 12% var registrert som gårdbruker og fisker i Lyngen i 1865, mens i 1875 var tallet falt til 9,8% gårdbrukere, og økt til 40,8% gårdbruker og fisker.⁵ Det er derfor tydelig at flere livnærte seg fiske enn det som kommer fra 1865 folketellingen alene. Anne-Lise Seips tall i «Nasjonen bygges 1830-1870» gjenspeiler dette hvor bare 26 000 personer ble registrert som fisker i 1865 folketellingen på landsbasis, mens forskning på andre kilder har konkludert med at antallet som drev med fiske var minst 90 000.⁶ Når jeg senere i oppgaven analyserer hva folketellingen har registrert som næringsvei, er det med en underforståelse av at disse menneskene også høyst sannsynlig drev med andre sysler som fiske og andre næringsveier for å livnære seg. Som Einar Richter-Hansen i «Lyngen, Regionshistorie» sier «For om ikke alle fiskerne var bønder, så drev alle gårdbrukerne fiske.»⁷

Kildene

Folketellingene som kilde

Gjennom 1800-tallet ble det gjennomført flere folketellinger. I begynnelsen av 1800-tallet inneholdt ikke disse folketellingene like mye informasjon om innbyggeren som de senere tellingene. De var imidlertid mer inngående i detaljer om giftemål og oppgav hvorfor noen

⁴ Thorvaldsen, G. u.å., A Study of Migration in the Province of Troms 1865-1900 Based on the Censuses (Sammendrag av doktoravhandling.) Norges Arktiske Universitet: 9.4

⁵ Thorvaldsen, G. 1995. Migrasjon i Troms i annen halvdel av 1800-tallet: en kvantitativ analyse av folketellingene 1865, 1875 og 1900. Tromsø: Universitetet i Tromsø: 343

⁶ Seip, A. L. 1997. Nasjonen bygges 1830-1870. Oslo: H. Aschehoug & Co (W Nygaard AS): 97

⁷ Richter-Hansen, E. 2004. Lyngen, Regionshistorie, Bind 2, I stille vær, i storm og vind, Lyngseidet: Lyngen bygdebok: 73

oppholdt seg på et bosted. I 1801 folketellingen ble det registrert om noen var i sitt første ekteskap eller ikke. I tillegg skapes det et tydeligere skille på dem som var familiemedlemmer og ikke ettersom personer ble merket med «Ubeslægtet».⁸ Folketellingen i 1865 var ikke like detaljert på disse områdene, og jeg fant ett tilfelle hvor en tjenestepike fra Gudbrandsdalen ikke var oppført med noen informasjon om sitt slektsforhold til husfaren, men i folketellingen i 1875 var registrert som hans søster.⁹ Dette gir en videre usikkerhet på slektskapene i folketellingen i 1865 i de tilfellene ingen familieinformasjon ble registrert. Men samtidig var det den første folketellingen i Norge som hadde registrerte fødestedet til befolkningen, og kan derfor brukes som kilde for migrasjonen innad i landet. Det er derfor jeg har valgt å bruke denne folketellingen som hovedkilde i oversikten over tilflytterne. Folketellingen inneholdt også informasjon om en persons forhold til jorda, navn, alder, om dem var gift, etnisitet, om vedkomment forsto norsk eller ikke, og i noen tilfeller informasjon om hvor mange år en tilflytter fra Sverige hadde vært i Norge. Den oppgav også hvor mange tønner med poteter, bygg og andre jordbruksprodukter som var blitt dyrket, samt hvor mange husdyr de eide. Denne informasjonen er med på å gi et lite innblikk i hvem innbyggerne var, samt hva de livnærte seg av. Samtidig er det begrenset hvor mye informasjon man kan få ut fra denne kilden. Den sier ikke om noen var en midlertidig tilflytter med hensikt å flytte tilbake til hjemstedet sitt og har ikke registrert familieforbindelser på tvers av bostedene. Dette fører til at eldre barn som livnærte seg på andre bosteder ikke ble koblet til sin familie, og vil kreve arbeid med andre kilder for å kunne knytte dem sammen. Det blir også vanskelig å oppdage når hele familier hadde reist sammen til Lyngen ettersom de fort kunne spre seg på forskjellige bosteder. Enda vanskeligere er det å oppdage når familiemedlemmer hadde flyttet etter hverandre med store tidsrom, for eksempel hvis noen flyttet etter onkelen sin med 20 års mellomrom. Voksne barn av avdøde tilflyttere fra 1700- og 1800-tallet blir heller ikke oppdaget, og forsvinner fra statistikken over tilflytterfamilier, og kan dermed gi et skjevt inntrykk av hvor godt eller dårlig tilflytterfamilier klarte å integrere seg.

⁸ Folketelling 1865, Lyngen: Tellingskrets 001 Vestre Lyngen og Mandalen: 0007 Aareholmen, 0014 Karnæs, 0015 Oxvig

⁹ Ibid, 0106 Kobbenæs a*.

Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 005, 0071 Uren

Folketellingen var også mangelfull på flere områder. En av de store problemene som beskrevet av Gunnar Thorvaldsen var at store deler av trekksamene ikke var tilstede under flere av folketellingene ettersom de var i Sverige eller i Finnmark med rein for vinterbeite.¹⁰ Denne folkegruppen ble derfor ikke representert i folketellingene i samme skala som fastboende samer, kvener og nordmenn. Videre forekommer det flere ukorrektheter i folketellingene som feil navn og alder, i tillegg til uklar skrift som kan gjøre det vanskelig å tyde for eksempel fødested. Dette er viktig å ha i bakhodet når man skal sette konklusjoner basert på folketellingene. Men ifølge Thorvaldsen er det gjennom kryssprøver på andre kilder som for eksempel dåp, blitt bekreftet at majoriteten av informasjon som etnisitet og fødeår (i alle fall innenfor noen få år) var korrekt.¹¹

Bygdebøkene fra Lyngen

Det er to bygdebøker om Lyngen skrevet i 1976 og 1980 respektivt. Begge er skrevet av Emil Larssen. Den første boka «Lyngens Prestegjelds Historie» belyser historiske forhold i Lyngen mellom 1500-tallet og 1900-tallet. Den gir en nærmere forståelse av innvandringen til området, men fokuserer i stor grad på innvandringen til Lyngen fra Sverige og Finland, og da spesielt bosetninger av samer og kvener. Den gir en inngående framstillingen av utviklingen av bygda på 1800-tallet, og da spesielt utviklingen av forskjellige næringer som fiskeri, jordbruk og handel, samt viktige politiske og økonomiske hendelser. Tema som kvinnes rolle i gårdsbruket og andre næringsveier blir også belyst. Den andre bygdeboka «Gårdshistorie» går nærmere inn på de forskjellige gårdene og brukene i Lyngen og mesteparten av boka er oppført som et stort register som gir en kort oversikt over hvem som eide og solgte de forskjellige gårdene og brukene gjennom 1800- og 1900-tallet. Første delen av boka belyser tema som klima, kvaliteten på jorda og hvordan det generelle gårdsbruket gikk for seg. Sammen gir de et innholdsrikt bilde av livet i Lyngen og fungerer godt som kilde til denne oppgaven selv om den sier lite om tilflyttingen sørfra i Norge.

¹⁰ Thorvaldsen: 9.2

¹¹ Ibid: 9.4

Flytting og demografi i Norge

Hvorfor flyttet de?

På 1800-tallet ble Norge generelt preget av økonomisk vekst.¹² Nye metoder og teknologier innenfor jordbruket sørget for økt matproduksjon. For eksempel var det en fordobling av potetavlen på Vestlandet mellom 1835 og 1865.¹³ Den økte matproduksjonen, samt lavere barnedødelighet og generell lavere dødsrate blant befolkningen var med å støtte opp under den stadig mer tallrike befolkningen, og fra 1815 til 1865 hadde befolkningen i Norge økt fra 0.9 millioner mennesker til 1.7 millioner mennesker.¹⁴ Men selv med bedre effektivisering av jordbruket skapte også befolkningsveksten større konkurranse om ressursene, og ifølge Brynjulv Gjerdåker i «På Flyttefot, Innlandsvandring på 1800-tallet» førte dette også til økt migrasjon innad i Norge. Spesielt fraflytting fra innlandet til de mer ressurssterke fjord- og kystdistriktene begynte å skyte fart på begynnelsen av 1800-tallet og fortsatte i stor grad gjennom århundret. Han kaller derfor 1800-tallet for «kystkulturens kronår».¹⁵ De fleste reiste ikke så langt i søken etter arbeid og dro ofte til de nærmeste bygdene eller byene som de hadde mulighet til å reise til. Den vanligste formen for flytting var derfor sentrert rundt nærområdene for flyttefolket.¹⁶ Men flere la også ut på lange reiser for å finne nye steder å slå seg ned. Gjerdåker konstaterer at denne typen for langveis-flytting var i all hovedsak folk fra sør i Norge som flyttet til Nord-Norge, heller enn motsatt.¹⁷ Selv med økonomisk vekst var også mange rammet av uår gjennom 1800-tallet. Dette fikk store konsekvenser for matproduksjonen til bøndene.¹⁸ Som igjen førte til sult, både blant dyr og mennesker. For eksempel i Oppland var det uår nesten hvert år fra 1832 til 1840.¹⁹ Slike tilstander var en av mange viktige faktorer som førte til at folk valgte å flytte fra hjemlassen sin.

Hvem var tilflytterne?

Ifølge Åsa Elstad var de fleste tilflytterne til Nord-Norge relativt unge par med noen småbarn, samt menn som ikke eide egen jord i sin hjembygd. Ofte flyttet mange slektninger og/eller naboer etter de fraflyttede. Andre ganger dro også store familiegrupper sammen til et nytt

¹² Seip, 1997:92

¹³ Ibid: 93-95

¹⁴ Gjerdåker, B. 1981. På Flyttefot, Innlandsvandring på 1800-tallet. Oslo: Det Norske Samlaget: 37

¹⁵ Ibid: 9

¹⁶ Ibid: 39

¹⁷ Ibid: 45

¹⁸ Seip, 1997:92

¹⁹ Ibid: 92,93

sted.²⁰ Dette gjenspeiler seg hos Gjerdåker som finner at 65% av alle som flyttet fra Voss til Nordland var barnefamilier.²¹ De fleste innflytterne til Nordland kom fra Trøndelag og Vestlandet, og disse slo seg ofte ned i fiskeområder som Lofoten og Vesterålen. Ifølge Elstad var det prosentvis flere menn i Nordland i forhold til kvinner enn på landsbasis, dette viser til tilflyttingen av enslige menn til fiskeridistriktene i Nord-Norge. Det var også prosentvis flere gifte kvinner i Nordland enn på landsbasis, som mest sannsynlig ble muliggjort av den økte prosenten av menn i områdene.²² Elstad beskriver i boka «Nordlands historie, I Amtmannens dager» hvordan slektninger av emigranter til Amerika fikk brev om hvor fantastisk det var i mulighetens land, og at dette var en stor bidragsyter til at familier og venner flyttet etter den førsteflyttede.²³ På samme måte fungerte tilflytterne til Nord-Norge, hvor en tilflytter kunne sende brev eller penger tilbake til familiene sine, som oppmuntret til at dem også skulle flytte etter dem. Slik muliggjorde enslige tilflyttere reisen for resten av familien sin.²⁴

Nordland og Troms

Befolkningsveksten var stor i Nord-Norge i forhold til resten av landet. Fra 1865 til 1900 hadde befolkning i Troms økt med 64.1%, noe som ifølge Thorvaldsen var over dobbelt så mye som resten av landet, bare Nordland hadde høyere prosentvekst.²⁵ En av de viktigste årsakene for økt befolkningsvekst var ifølge Elstad at flere barn overlevde og vokste opp, kombinert med en økning av barnefødsler per kvinne.²⁶ Dette betyr ikke at hver kvinne nødvendigvis fikk flere barn, men at flere kvinner ble gift enn før, og derfor fikk en større andel av den kvinnelige befolkningen barn enn den hadde gjort tidligere.²⁷ Som blant annet ble muliggjort gjennom de nye enslige tilflytterne.²⁸ Videre var store deler av befolkningsveksten direkte knyttet til nye tilflyttere i området. Og da spesielt tilflytning fra sør i Norge, samt store tilflytterstrømmer fra Sverige og Finland. Som Thorvaldsen sier: «...

²⁰ Elstad, Å. Hutchison, A, 2015, I Amtmandens dager, Nordlands historie bd. 2 1600-1900, Bergen: Fagbokforlaget: 281

²¹ Gjerdåker, 1981: 45

²² Elstad, 2015:281-283

²³ Ibid: 287

²⁴ Gjerdåker, 1981: 46

²⁵ Thorvaldsen: 9.2

²⁶ Elstad, 2015: 280

²⁷ Ibid: 288

²⁸ Ibid: 283

there can be no doubt that migration was a crucial factor behind the high population growth in Northern Norway²⁹.»

Samfunnsforhold i Lyngen

Lyngen, Demografi

På 1800-tallet opplevde Lyngen en befolkningsvekst. Det er bare mellom folketellingen i 1801 og 1815 at man ser en nedgang i antall innbyggere fra 1723 innbyggere til 1685 innbyggere.³⁰ Dette hevder Larssen er merkverdig ettersom Lyngen hadde mye tilflyttere østfra mellom 1800 og 1806 blant annet fordi flere områder i Sverige og Finland var preget av uår som førte til fraflytting inn til Norge. Samtidig lå Norge under en handelsblokade på grunn av Napoleonskrigene. Dette skapte også vanskelige tider for Lyngen, noe som kan være forklaringen på nedgangen i befolkning.³¹ I folketellingen i 1835 var det registrert 2009 beboere, som betyr at befolkningen i Lyngen hadde økt med rundt 300 personer på 20 år.³² Majoriteten av tilflyttere på denne tiden var fra Sverige og Finland og det var mange negative tanker rundt denne innvandringen. Lensmannen i Lyngen prøvde selv å nekte adgang til alle tilflyttere som ikke hadde reist til området lovlig. Men i 1839 bestemte justisdepartementet at alle tilflyttere kunne bli så lenge «[...] de ikke falt fattigvesenet til byrde og ikke gjorde seg skyldig i lovovertrædelser.»³³ Larssen sier ikke noe konkret om hvordan dette påvirket tilflytting i Lyngen, men mange av tilflytterne kom fra Sverige i 1865 folketellingen (noe vi skal komme tilbake til). Det er altså tydelig at det fremdeles kom en god del tilflyttere fra disse områdene inn til Lyngen, og på de neste 30 årene økte befolkningen i Lyngen med 1404 mennesker til 3413 personen ved folketellingen i 1865.³⁴

Carl Schøyen skrev i 1918 «Tre stammers møte» med henvisning til blandingen av kvener, samer og nordmenn i Nordland og Troms. Spesielt fokuserte han på hvordan folkeslagene levde side om side, og hvordan de levde sammen.³⁵ Lyngen var et godt eksempel på et slik

²⁹ Thorvaldsen: 9.7

³⁰ Larssen, E. 1976. Lyngen Bygdebok 1, Lyngen Prestegjelds Historie. Tromsø: AS Peder Norbye: 79,80

³¹ Ibid: 80

³² Ibid: 121

³³ Ibid: 121,122

³⁴ Hauge, T. Solheim, F. Sivertsen, B. Hauglid, A, O. 1986, Her bor mitt folk: En Bildefortelling Fra Gamle Lyngen. Lyngseidet: Lyngen Bygdeboknemnd; Skjervøy: Nord-Troms museum: 11

³⁵ Schøyen, C. 1977. Tre stammers møte: av Skouluk-Andaras beretninger. Oslo: Gyldendal: 9

område i Troms. Ifølge Tore Haugens bok «Her bor mitt folk» var det 1648 samer, 766 Kvener og 963 nordmenn registrert under folketellingen i 1865.³⁶ (Det er ikke nevnt om trekksamene som var ute på beite har blitt tatt høyde for i denne oversikten.). Nordmennene bosatt i Lyngen var altså en minoritet, hvor det nesten var dobbelt så mange samer bosatt i området. I Troms var prosentandelen samer i forhold til nordmenn generelt mye lavere, hvor den samiske befolkningen lå på rundt 13% ifølge Thorvaldsen. Dette gjaldt også den kvenske befolkningen som var på rundt 5-7% i Troms, men på hele 20% i Lyngen.³⁷ Dette kommer av at Lyngen i flere hundre år hadde vært en plass hvor hovedsakelig sjøsamer hadde bosatt seg.³⁸ Det var altså et kulturelt mangfold i Lyngen, hvor nordmenn, kvener og samer levde side om side. Samtidig er det ifølge Thorvaldsen viktig å ikke forsterke sammensmeltingen mellom de tre folkeslagene. Det ble rapportert flere motsetninger mellom gruppene i Troms på denne tiden, og da spesielt mellom samene og nordmennene. Det var heller ikke så vanlig at samer og nordmenn giftet seg med hverandre, mens kvener i større grad giftet seg inn i begge grupper. Dette hadde en såpass stor forekomst i Lyngen at i folketellingen i 1900, hadde halvparten av befolkningen en etnisk blanding av samisk og kvensk bakgrunn.³⁹

Lyngen, Næringsgrunnlag

Lyngen var et fiskebondesamfunn. Det vil si at flere familier livnærte seg av jordbruk og fiske, og begge næringene var viktig for at familien skulle klare seg gjennom året. Store deler av Lyngen hadde god matjord, men det ble for det meste dyrket bygg og poteter ettersom klimaet gjorde det vanskelig å dyrke andre typer korn.⁴⁰ Produksjonen varierte mye fra år til år, og det var derfor viktig å være så selvforsynt som mulig ettersom man ofte fikk dårlige avlinger.⁴¹ Fisken var derfor en viktig kilde til mat for både menneskene og husdyrene på bruket. Mens mannen var ute på fiske var det kvinnen og barna som måtte ta seg av bruket. Fiskesesongene i både Lofoten og Finnmark varte i månedsvis av gangen, og når en fiskesesong var ferdig, tok det ikke lang tid før en annen startet. I praksis var det altså kvinnen som hadde hovedansvaret på bruket hvis mannen drev med fiske. Dette betydde å ta av seg barna, stelle med dyrene og drive jorda.⁴² Kvinnene produserte også klær, og for det meste var

³⁶ Hauge, 1986: 11

³⁷ Thorvaldsen: 9.2

³⁸ Larssen, 1976: 60

³⁹ Thorvaldsen: 9.2

⁴⁰ Larssen, E. 1980. Lyngen Bygdebok 2, Gårdshistorie. Tromsø: AS Peder Norbye: 16,17,34

⁴¹ Larssen, 1976: 285

⁴² Hauge, 1986: 29,45

de fleste familier selvforsynt på dette området.⁴³ Enslige kvinner livnærte seg ofte som syerske eller spinnerske, og dette finner vi flere eksempler av i folketellingen 1865.⁴⁴ Ettersom ikke alle hadde egne jordeiendommer måtte mange livnære seg gjennom tjenestearbeid hos andre familier og husstander.⁴⁵ Mange av de mulige næringsveiene i Lyngen var sesongbasert, og mange arbeidet innen forskjellige sysler og felter gjennom året som for eksempel tømmerarbeid.⁴⁶ Andre eksempler på næringsveier var saltbrenning hvor man kokte vann for å få ut saltet, og ble utført i sånn grad at flere steder ble hugget ren for skog.⁴⁷ Husdyrhold som kyr og sau gav familien tilgang på kjøtt, ull og melk. Dette var nok mest til selvforsyning ettersom husdyrholdet i Lyngen ofte var dårlig stilt, og foret til dyrene var ofte lite og av dårlig kvalitet.⁴⁸ Reindrift var også en viktig kilde til mat og inntekter for flere av beboerne, spesielt for trekksamene som bodde periodevis i Lyngen.⁴⁹ Handel og byttehandel var også en viktig del av næringslivet i Lyngen. Gjennom 1800-tallet vokste handel med Russland og fiskere fra Lyngen kunne ofte bytte til seg forskjellige typer korn og mel mot fisk.⁵⁰ Fiskerne solgte også mye av fisken til lokale handelsmenn som igjen solgte den videre, både til nordmenn og utlendinger.⁵¹ I tillegg ble en god del bygg solgt til Sverige da det var god avling⁵².

Tilflytterne i Lyngen, 1865

I folketellingen «Vestre Lyngen og Mandalen» var det registrert 194 boplasser. To av boplassene var ubebodd, mens 85 av dem inneholdt tilflyttere. Dette kan virke mye ved første øyekast, men som nevnt ovenfor kan en boplass bestå av flere familier spredd på flere bruk. Dette betyr at en boplass kan inneholde flere familier, hvor et par tjenere er tilflyttere, men resten er fra Lyngen. Det vil si at en boplass markert som tilflytterboplass kan inneholde alt fra en hel familie av tilflyttere til en enslig tjenestepike eller et fosterbarn fra et annet distrikt.

⁴³ Larssen, 1976: 285

⁴⁴ Folketelling, 1865, Lyngen, 001 Vestre Lyngen og Mandalen, 0051 Elvebakken b*, 0053 Elvebakken d, 0057 Elvebakken h, 0093 Karnæs ytre b (Jensvold), 0010 Dalen a

⁴⁵ Sejersted, F. 1995. Den vanskelige frihet: 1814-1851. Oslo: Cappelen (Redaktør: Knut Mykland): 121

⁴⁶ Larssen, 1976: 284, 285

⁴⁷ Ibid: 269

⁴⁸ Ibid: 147

⁴⁹ Seip, 1997:104,105

⁵⁰ Richter-Hansen, 2004: 286

⁵¹ Ibid: 255

⁵² Larssen, 1976: 142, 143

Tilflytterne til Lyngen kom fra 32 forskjellige navngitte steder i Norge. To av stedsnavnene er utydelige, så 30 av disse er stadfestet. Mange av stedsnavnene er ifra Tromsø- eller Nordlandsområdet, og kommer av at de mer lokale stedene ble spesifisert i høyere grad enn områdene langt unna. Ibestad og Karlsøy ville for eksempel mest sannsynlig blitt lagt under kategorien Tromsø eller en annen fellesnevner hvis folketellingen var fra Sør i Norge. Gudbrandsdalen og Romsdalen er gode eksempler på områder som besto av flere prestegjeld, og ble brukt som samlebetegnelser på alle fra disse områdene. Det var også en del tilflyttere fra Sverige, og et par fra Finland. Her er ingen stedsnavn oppgitt eller spesifisert, bortsett fra for en mann som får sitt fødested spesifisert til Nedre Torneå. Dette medfører at vi ikke får informasjon om hvor i Sverige de kommer fra, og hvor mange av dem som kommer fra de samme områdene. Det var tilsynelatende veldig få tilflyttere fra Finland. Men ettersom Finland lå under Sverige til 1809 kan det hende at noen av de eldre tilflytterne som ble markert med Sverige, egentlig opprinnelig kom fra områder vi i dag ville ansett som Finland. Lave tilflyttertall fra Finland betyr heller ikke at det var få kvener som flyttet til Lyngen. Store deler av tilflytterne fra Sverige var markert som kvener og samer. Totalt var det registrert 74 tilflyttere fra Sverige til Lyngen. Dette vil si at over en tredjedel av alle registrerte tilflyttere i folketellingen 1865 «Vestre Lyngen og Mandalen» var fra Sverige. Videre var det registrert to fra Finland, og 109 fra forskjellige steder i Norge. Dette setter det totale registrert tilflytterantallet til 185.

Tilflyttere fra Gudbrandsdalen

Fra Gudbrandsdalen var det totalt 19 tilflyttere registrert i utvalget av folketellingen fra 1865. Dette betyr at Gudbrandsdalen var det området i Norge som hadde flest langveis-tilflyttere til Lyngen (Altså tilflyttere som ikke kom fra Tromsøområdet). Totalt var det elleve menn og åtte kvinner som kom fra Gudbrandsdalen til Lyngen. Under er en oversikt:

Gudbrandsdalen	E/A	Gift Med:	Barn
Mann 1, Gdbrgr. Selveier	N, 39	N, Lyngen, 23	1 F
Mann 2 Gdbrgr. Selveier	N, 47	N/K, Lyngen, 39 (ForN)	8
Mann 3 Gaardbruker Selveier Skomager	N, 37	N, Karlsø, 46	2+1 S
Mann 4 Gaardbruker Selveier	N, 40	K, Sverige, 38, 34ÅiR (ForN)	5
Mann 5 Husmand med Jord	N, 50	N, Gudbrandsdalen, 49	4
Mann 6 Husmand med Jord, Smed	N, 37	N, Gudbrandsdalen, 37	2
Mann 7 Tjeneste	N, 32	Ugift	
Mann 8, Fisker, Leier	N, 31	N, Gudbrandsdalen, 27	2
Mann 9, Husmand uden Jord Tømmermand	N, 30	N, Skjærvø, 37	5
Mann, 10 Tjeneste hos mann 9	N, 22	Ugift	
Mann 11, Distriktslæge	N, 52	N, Lenvigs, 38	7
Kvinne 1, opholdes af Mann 3, Hans mor	N, 56	Enke	
Kvinne 2, Tjeneste, Hos mann 6, Reg. bror i 1875	N, 22	Ugift	
Kvinne 3, Mannen = Fisker og Leier	N, 29	K, Lyngen, 30, (ForN)	1
Kvinne 4, opholdes af Mann 11, hennes bror	N, 55	Ugift	
Kvinne 5, Tjeneste, hos mann 11	N, 27	Ugift	
Kvinne 6, Gift med mann 5	N, 49	N, Gudbrandsdalen, 50	4
Kvinne 7, Gift med mann 6	N, 37	N, Gudbrandsdalen, 37	2
Kvinne 8, Gift med mann 8	N, 27	N, Gudbrandsdalen, 31	2

Data hentet fra: ⁵³

E =Etnisitet, **A**=Alder, **N**=Norsk, **K**=Kvensk, **ÅiR**=År i Riket, **ForN**=Forstår Norsk, **F**=Fosterbarn, **S**=Stebarn

Det er interessant å notere seg at syv av åtte kvinner bodde samme med noen fra Gudbrandsdalen, enten gjennom giftemål, tjenestearbeid eller at de bodde på bruket til et familiemedlem. Antallet menn som bodde på et bosted uten en gudbrandsdaling var også lav, bare fire av elleve menn. To av disse igjen bodde på det man kan anta som nabo-bostedet til en gudbrandsdaling. Dette er fordi bostedsnavnet var det samme, for eksempel Sollien, som var delt opp i Sollien A og Sollien B. Dette forsterker standpunktene til Elstad om at par, familier eller bekjente reiste i lag eller etter hverandre. I tillegg var mest sannsynlig Mann 6

⁵³ Folketelling 1865, Lyngen, Tellingskrets: 001 Vestre Lyngen og Mandalen, 0068 Mellemjord d, 0073 Oxvik a, 0075 Oxvik b, 0093 Karnæs ytre b (Jensvold), 0096 Lyngseidet a, 0099 Sollien a, 0100 Sollien b, 0106 Kobbenæs a*, 0115 Gjøvik a.

og Mann 8 brødre ettersom de delte samme slektsnavn (Joramoe), og Kvinne 2 var registrert som Mann 6 sin søster i 1875. Det er også mulig at Mann 9 og Mann 10 var brødre ettersom de delte samme etternavn (Johnssen), men ettersom dette var et vanlig etternavn, er det høyst usikkert. Samtidig dekker Gudbrandsdalen et stort område i Oppland, og det er derfor ikke sikkert at alle gudbrandsdalingene kjente hverandre før de ankom Lyngen. Det tyder likevel på at hvis de reiste alene, så fant gudbrandsdalinger hverandre i Lyngen, og knyttet bånd der. Et faktum som støtter opp under dette er at på en av bostedene, finner vi syv av de 19 gudbrandsdalingene. Dette er en av de største bostedene i folketellingen fra Lyngen, og inneholdt 51 personer fordelt på seks bygg.⁵⁴ Alt i alt er alle gudbrandsdalingene fordelt på bare 9 bosteder.

Barn

Av totalt 36 barn var 33 født i Lyngen. Mann 3 som var gift med en kvinne fra Karlsøy hadde et barn født i Karlsøy, og det kan derfor virke som at de hadde bodd der en periode før de dro til Lyngen, hvor deres neste barn ble født. Ingen av de tre barna født utenfor Lyngen var født i Gudbrandsdalen. Bare kvinne 1 som oppholdes av sin sønn, Mann 3, kan si å ha et barn født i Gudbrandsdalen boende i Lyngen, men ettersom han var en voksen mann er det fullt mulig at de dro opp til Lyngen da begge var i voksen alder. De tre ekteparene hvor begge parter var fra Gudbrandsdalen var det bare en av dem som hadde barn født utenfor Lyngen. Mann 5 og Kvinne 6 hadde to døtre som hadde «Opdalen» registrert som fødtsted. Dette er muligens dagens Opdalen som ligger nord for Skien, men det ville bety at de flyttet langt sørover i Norge før de dro til Nord-Norge, så det er større sannsynlighet for at dette referer til dagens Oppdal, nord for Dovre. Disse døtrene var 21 og 16 år gamle, mens deres søsken som var født i Lyngen var 8 og 5 år gamle. Mann 5 og Kvinne 6 flyttet derfor mest sannsynlig til Opdalen og bodde der noen år før de reiste videre, og endte til slutt opp med å bosette seg i Lyngen. Både Elstad og Gjerdåker hevder at mange av langsveistilflyttere var familier med småbarn. Dette kommer altså ikke fram igjennom informasjonen vi har tilgjengelig fra folketellingen om de 19 gudbrandsdalingene. Mann 5 og Kvinne 6 var respektive 50 og 49 år gammel. Deres eldste barn som var registret på bostedet var 21 år gammel. Det er derfor mulig de reiste med barn fra Gudbrandsdalen, men at disse barna hadde flyttet for seg selv, enten i Lyngen eller kanskje blitt igjen i Opdalen. Det er også mulig at noen av barna døde på turen. De to andre gudbrandsdalings-ekteparene var såpass unge, at hvis de hadde unger som ble født i

⁵⁴ Ibid: 0096 Lyngseidet a

Gudbrandsdalen hadde de mest sannsynlig fremdeles bodd på bruket deres i Lyngen, men dette er heller ikke sikkert ettersom barn og ungdom også kunne bli sendt i arbeid på andres bruk. I tillegg til disse 36 barna hadde Mann 1 et fosterbarn født i Lyngen, mens Mann 3 også hadde en stedatter som var født i «Helgø Sogn». Ettersom det bare er snakk om 19 stykker blir det vanskelig å si noe konkret om de generelle flyttemønstrene ut ifra en så liten gruppe.

Næringsveier

Folketellingen gir oss et lite innblikk i hva gudbrandsdalingene livnærte seg av, selv om dette bilde ikke er komplett. Av elleve menn var seks av dem registrert som selveiende gårdbrukere eller husmenn med jord. En av selveierne var registrert som skomaker, mens en av husmennene med jord var registrert som smed. I tillegg ble en husmann uten jord også registrert som tømmermann. Disse næringsveiene må nok ha vært en betydelig del av livsgrunnlaget deres for også å ha blitt nedskrevet. Bare to av mennene ble registrert som fisker, Mann 8 og mannen til Kvinne 3. Begge leide husrom for seg og sin familie, og hadde derfor ikke et bruk Kvinne 8 og Kvinne 3 kunne drive. To av mennene som var ugift og jobbet i tjenesteyrker. Mann 10 som tjenestegjorde på bruket til Mann 9 (mulig bror) var bare 22 år gammel. Han var fremdeles ung, og kom mest sannsynlig til å gifte og etablere seg ved en senere anledning. Mann 7 som var 32 år gammel hadde også denne sjansen, men ettersom både Mann 8 og Mann 9 var yngre enn ham og livnærte seg som fisker og husmann, kan det virke som at Mann 7 var en av de gudbrandsdalingene som var dårligere stilt. Mann 11 var registrert som distriktslege, og ettersom han ikke hadde noe større bruk (Se tabell på side 16) var nok dette det han hovedsakelig livnærte seg av. Ettersom flere av kvinnene var gift eller bodde hos sine familiemedlemmer ble de ikke registrert med en næringsvei. Bare Kvinne 2 og Kvinne 5 ble registrert med å livnære seg som tjenestepike. Begge var i 20-årene sine som Mann 10, og hadde derfor mest sannsynlig de samme mulighetene som ham til å etablere seg sener. Vi ser at jordeiendom var registrert hos den eldre delen av de mannlige gudbrandsdalingene. Selveierne og husmennene med jord var mellom 37 og 50 år gamle. Bare to av kvinnene var gift med en mann som eide jord, og de var selv respektive 37 og 49 år gammel og faller innenfor samme års-sjiktet som mennene. Men de eldste kvinnene var ikke i samme posisjon. Begge kvinnene i 50-årene bodde på brukene til sønnen og broren sin. Men ettersom Kvinne 1 var enke hadde hun antageligvis bodd og arbeidet på et bruk sammen med sin mann til han døde, før sønnen enten tok over bruket eller hun flyttet inn hos ham.

Integrering med samer og kvener

På flere av bostedene bodde det også kvener. Av de totalt ni bostedene bodde det kvener på seks av dem. Som nevnt i begynnelsen av oppgaven er det usikkert hvor mye kontakt gudbrandsdalingene hadde med dem, men vi kan anta at de i alle fall måtte forholde seg til dem ettersom de bodde nært nok til å bli klassifisert som et bosted. Det var i alt 21 kvenske og ni norsk-keneske voksne og barn fordelt på bostedene, inkludert fosterbarn. Kvenene hadde forskjellige roller på de forskjellige bostedene, hvor noen var husfar og husmor, mens andre arbeidet som husholderske eller i tjeneste hos norske husfedre og husmødre. Av de tre bostedene uten noen registrerte kvener bodde det bare en liten norsk kjernefamilie på to av dem. Disse familiene var Mann 1 og hans kone med deres 6 år gamle norske fostersønn og Mann 6 og Kvinne 7 som bodde med deres to barn, og tjenestepike/søster Kvinne 2. Fraværet av kvener skyldtes altså at det ikke var noen andre på boplassen, heller enn en misnøye mot dem. Flere av gudbrandsdalingene hadde giftet seg med kvenske partnere. Mann 4 hadde kvensk kone, mens Mann 2 hadde giftet seg med en kvinne registret som norsk-keneske. Kvinne 3, som hadde en kvensk mann, bodde også på et bosted som hovedsakelig var bebodd av kvener, og var derfor høyt integrert med kvenene. Thorvaldsen hevder at det generelt var lite blanding mellom samer og nordmenn, men at kvenene i større grad blandet seg med begge etnisitetene.⁵⁵ Utdraget av gudbrandsdalingene i 1865 folketellingen ser ut til å støtte dette ettersom ut av de seks bostedene det bodde kvener på, bodde det bare samer på to av dem. En av samene var en eldre mann og leide husrom, mens de andre tjenestegjorde. I alt var det bare tre samer og en samisk-keneske mann. Det var altså langt flere av gudbrandsdalingene som var registret med kvener på bostedet, enn med samer. Samtidig sier folketellingen ingenting om hvem gudbrandsdalingene hadde kontakt med på andre bosteder, så det også mulig flere av dem hadde mye kontakt med både samer og kvener.

Eiendom og bruk

Folketellingen gir opplysninger om hvor mye hvert bruk utsådde, samt hvor mange dyr de hadde. Dette gir en god indikasjon på hvor stort bruket var og skaper et tydeligere bilde av forskjellene mellom familiene. I tillegg gir det oss en antydning til hvor mye familien kunne forvente å livnære seg av gårdsbruket. I denne informasjonstabellen er det bare nedskrevet eiendom som er registret på personen selv. Det vil si at det i flere tilfeller var et større antall

⁵⁵ Thorvaldsen: 9.2

dyr og dyrkede landbruksprodukter på hele bostedet, men at disse var registrert på en annen person, og hørte til en annen persons bruk.

Gudbrandsdalen	A	Utsæd	Husdyr
Mann 1, Gdbrgr. Selveier	39	by1 ½, po5	he1, ku1, få3
Mann 2, Gdbrgr. Selveier	47	by3, po5	he1, ku5, få10, sv1
Mann 3, Gaardbruker Selveier Skomager	37	by½, po3	he1, ku6, få10, sv1
Mann 4, Gaardbruker Selveier	40	by ½, po1	he1, ku5, få6
Mann 5, Husmand med Jord	50	by1, po3	he1, ku6, få5, sv2
Mann 6, Husmand med Jord, Smed	37	by1, po4	ku2 få12
Mann 7, Tjenese	32	-	-
Mann 8, Fisker, Leier	31	-	-
Mann 9, Husmand uden Jord Tømmermand	30	-	ku2
Mann 10, Tjeneste, hos mann 9	22	-	-
Mann 11, Distriktslæge	52	po3	ku2
Kvinne 1, opholdes af Mann 3, Hans mor	56	- (Se mann 3)	- (Se mann 3)
Kvinne 2, Tjeneste, Hos mann 6, hennes bror	22	- (Se mann 6)	- (Se mann 6)
Kvinne 3, Mannen = Fisker og Leier	29	-	-
Kvinne 4, opholdes af Mann 11, hennes bror	55	- (Se mann 11)	- (Se mann 11)
Kvinne 5, Tjeneste, hos mann 11	27	-	-
Kvinne 6, Gift med mann 5	49	Se: Mann 5	Se: Mann 5
Kvinne 7, Gift med mann 6	37	Se: Mann 6	Se: Mann 6
Kvinne 8, Gift med mann 8	27	-	-

Data hentet fra: ⁵⁶

Utsæd: By=Bygg, Po= Potet. Husdyr: He= Hest, Få=Sau, Sv=Svin

Informasjon i (klammer) betyr at vedkomment bodde på bostedet til et familiemedlem som eide disse inntektskildene, men ikke var gift med dem, som en søster eller fostersønn.

Åtte av elleve menn hadde en eller annen form for livsgrunnlag fra jord eller husdyr. Hovedsakelig var det mennene registrert som selveier eller husmann med jord som sto for disse inntektene. Vi kan se en selveiende gårdbruker ikke nødvendigvis eide mer enn en husmann ettersom Mann 5 dyrket flere tønner med mat, og eide flere husdyr enn både Mann 1 og Mann 4. Samtidig var det Mann 2, en selveier, som dyrket mest jordbruksprodukter og eide flest husdyr. Den eneste som ikke var registrert som husmann eller gårdbruker som hadde husdyr og jord var Mann 11 som jobbet som distriktslege. Han var registrert med tre tønner dyrkede poteter og et eierskap på to kyr. Dette er interessant ettersom han ikke var registrert med noen tilknytning til jord. Han var imidlertid registrert som huseier som kanskje var

⁵⁶ Folketelling 1865, Lyngen, Tellingskrets: 001 Vestre Lyngen og Mandalen, 0068 Mellemjord d, 0073 Oxvik a, 0075 Oxvik b, 0093 Karnæs ytre b (Jensvold), 0096 Lyngseidet a, 0099 Sollien a, 0100 Sollien b, 0106 Kobbenæs a*, 0115 Gjövik a.

innforstått med litt jordeiendom. Fem av åtte kvinner var (gjennom tilknytning til en mann) registrert med dyrkbar jord og husdyr. Ut av disse var tre av kvinnene familiemedlemmer av husfaren. Dette vil si at bare to av kvinnene fra Gudbrandsdalen var gift med en mann som var registrert med jord og husdyr. Disse mennene var begge gudbrandsdalinger, men var husmenn med jord, og ikke selveiere. Tjernerne, fiskerne og fiskerkonene var ikke registrert med noen form for eierskap til jord eller husdyr.

Gjennom å sammenlikne eksemplene på det Richter-Hansen kaller gode bruk i «Lyngen Regionshistorie» kan vi få et innblikk i hvor store brukene til gudbrandsdalingene faktisk var. Eksemplene på gode bruk ifølge Richter-Hansen var: En husmann med jord som utsådde to tønner med poteter og en tønne med bygg, og eide en hest, fire kyr og 20 sau.⁵⁷ Og en selveier som eide en hest, seks kyr, seks sauer og 20 rein, i tillegg til at han drev med poteter, korn og rotfruktproduksjon, men han har ikke spesifisert hvor mye.⁵⁸ Eksempel på det han anså som et stort bruk: to tønner med bygg og syv tønner poteter utsådd, samt to hester, syv kyr, 34 sauer.⁵⁹ Her ser vi at Mann 1 hadde lite husdyr i forhold til eksemplene gitt, men at antallet tønner han sådde med både poteter og bygg var ganske bra. Mann 6 kan være vanskelig å plassere ettersom han ikke hadde en hest. Dette kan komme av flere grunner. Han hadde ikke råd, hesten hadde nettopp dødd eller at han ikke hadde bruk for en hest (Usannsynlig). Ser vi bort i fra hesten hadde han en grei størrelse på bruket, både med tanke på utsådde jordbruksprodukter og antall husdyr. Mann 2, 3, 4 og 5 hadde alle et bra antall kyr i forhold til eksemplene, men burde nok vært registrert med litt flere sauer for å bli regnet som et stort bruk. Videre hadde Mann 3 og 4 ganske lite utsådd bygg i forhold til eksemplene. Alt i alt ser det ut til at gudbrandsdalingene som var selveiere og husmenn med jord hadde relativt gode bruk alle sammen. Spesielt Mann 2 og Mann 5 hadde en del tønner med utsådd bygg og poteter i tillegg til en god del husdyr.

Gudbrandsdalingene i 1875

Gjennom å ta for oss folketellingen i 1875 kan vi få et innblikk i livssituasjonen til gudbrandsdalingene ti år etterpå. Mann 8 hadde i denne folketellingen flyttet til et helt eget bosted hvor bare han og hans familie bodde, de hadde ikke noen ansatt i tjeneste. Han var

⁵⁷ Richter-Hansen, 2004: 73

⁵⁸ Ibid: 71

⁵⁹ Ibid: 74

registrert som selveier og fisker, så han og Kvinne 8 livnærte seg i alle fall fra disse næringsveiene. De utsådde en tønne bygg og tre tønner med poteter, mens de eide en hest, to kalver, fire kyr og 13 sau.⁶⁰ Mann 6 hadde også flyttet til et nytt bosted og blitt selveiende gårdbruker. I denne folketellingen var han også registrert som fisker. Hans søster, Kvinne 2, var fremdeles tjenestepike hos ham. Han og Kvinne 7 utsådde mindre poteter og bygg i 1865, med ¼ tønne bygg og to tønner poteter dyrket. I tillegg var de registrert med «ro4/125». Jeg er usikker på hva dette betyr, men ut ifra eksemplene til Richter-Hansen går jeg ut ifra at det er rotfrukt av noe slag. De hadde fremdeles ingen hest, men hadde tre kyr, og ti sauer.⁶¹ Ifølge Larssen var Mann 6 den første ordføreren som ble «valgt av folket» i Lyngen.⁶² Dette viser til stor suksess for Mann 6 i Lyngen, både innenfor den sosiale stigen, men spesielt med tanke på integrasjon i lokalsamfunnet. Kvinne 3 og hennes mann hadde også flyttet til et eget bosted. Han var registrert som husmann uten jord og fisker, men de eide ingen husdyr.⁶³ Mann 9 hadde gått fra husmann uten jord til å bli husmann med jord, og var i 1875 også registrert som tømmermann og graver. Han bodde på egen bosteds plass sammen med sin kone, og flere av barna deres. Han og hans kone utsådde en og en halv tønne med poteter og de eide to kyr.⁶⁴ De fleste av selveierne i 1865 var fremdeles selveiere, og bodde fremdeles på samme bosted som i 1865. Flere av dem var nå også registrert som fiskere. Brukene deres hadde for det meste også holdt seg stabil med nesten like mange produserte tønner med poteter og bygg, i tillegg til å eie rundt samme antall husdyr.⁶⁵ Det er bare Mann 2 som virker som han gjorde det dårligere enn i 1865. Dette er interessant ettersom han og hans kone var de som utsådde flest antall poteter og bygg, i tillegg til å være en av dem med flest husdyr i 1865. Han bodde fremdeles på samme bosted, men han var registrert som fisker og husmann med jord. Han hadde ingen tønner med utsådd potet eller bygg, og eide bare en ku og en sau.⁶⁶

Det var seks av gudbrandsdalingene jeg ikke klarte å finne i 1875 folketellingen. Dette var Mann 10, Kvinne 5, Mann 5 og Kvinne 6. Jeg klarte heller ikke å finne noen av barna deres. Ettersom Mann 11 hadde et ganske distinkt etternavn (Qvigstad), antok jeg at han ville bli lett å finne, men hverken han eller noen av familiemedlemmene hans klarte jeg å finne. Dette

⁶⁰ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 005, 0040 Karnæs indre

⁶¹ Ibid: 0071 Uren

⁶² Larssen, 1976: 202

⁶³ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 005, 0004 Kvalvig

⁶⁴ Ibid: 0075 Lyngseidet

⁶⁵ Ibid: 0022 Mellemjord, 0060 Sollien, 0061 Sollien

⁶⁶ Ibid: 0025 Oxvig

inkluderer hans søster Kvinne 4. Ifølge bygdebøkene døde han i 1869.⁶⁷ Det er usikkert om hele familien flyttet etter dette, men den ene sønnen hans ble vitenskapsmann og språkforsker og må ha flyttet fra Lyngen for å utdanne seg.⁶⁸ Mann 7 klarte jeg ikke å finne igjen i Lyngen, men det er mulig han flyttet tilbake til Gudbrandsdalen. I folketellingen for Lesja 1875 fant jeg en mann med samme navn (Sivert Jørgenssen), og bare tre års mellomrom mellom fødselsårene i 1865 og 1875 folketellingene. Som nevnt tidligere forekom dette ganske ofte i de forskjellige folketellingene. Han var registrert som frihandler og hadde en ku og to sauer. Hans første barn ble født i 1866 i Lesja, ett år etter 1865 folketellingen ble nedskrevet.⁶⁹ Det er altså ganske liten tid mellom folketellingen og det førstefødte barnet, ettersom han og hans kone måtte få tid til å gifte seg. I tillegg til at navnet hans var veldig vanlig. Men ettersom Mann 7 var en av de dårligere stile gudbrandsdalingene så er det mulig at han endte opp med å flytte. Alle tilflytterne jeg ikke fant i 1875 folketellingen kan ha flyttet til et annet sted, men dette virker veldig usannsynlig. Flere av dem kunne nok også ha dødd. Men grunnen til at jeg ikke finner majoriteten av dem er nok at mange navn ble nedskrevet annerledes i 1865 og i 1875. Dette vil si at flere av dem fremdeles kan ha bodd i Lyngen i 1875.

⁶⁷ Larssen, 1976: 238

⁶⁸ Ibid: 238, 287

⁶⁹ Folketelling 1875, Lesja, Tellingskrets: 007, 0059 Handelsstedet ved Amundgaard

Tilflyttere fra Karlsøy

Antall tilflyttere til Lyngen fra Karlsøy var syv menn og tolv kvinner, totalt 19 personer, akkurat som fra Gudbrandsdalen. Det er interessant å merke seg at det var like mange tilflyttere fra Karlsøy som lå rett ved siden av Lyngen, og Gudbrandsdalen som ligger i Oppland. Dette viser som nevnt tidligere at det ville være lettere for karlsøyværingene å flytte til Lyngen enn for gudbrandsdalingene. Det var derfor mange flere tilflyttere fra tromsøområdet i Lyngen, enn langveis-tilflyttere. En vesentlig forskjell mellom gudbrandsdalingene og karlsøyværingene var at ingen av tilflytterne fra Karlsøy var gift med andre fra Karlsøy, snarere tvert imot var så mange som 10 av dem ugifte ved denne folketellingen. Dette kommer tydelig fram i oversikten under:

Karlsøy	E/A	Gift Med:	Barn
Mann 1, Fattiglem, Blind, 2 år. (ForN)	S/70	Enkemann, ukjent	
Mann 2 Leier, Fisker (For,N)	S/61	Ugift	
Mann 3 Leier, Skomaker	N/24	Ugift	
Mann 4 Tjeneste, på gården til Kvinne 7	N/20	Ugift	
Mann 5 Gaardbruker Selveier Fisker	N/69	N, Tromsø, 79 år	2
Mann 6, Fostersønn (ForN)	S/22	Ugift	
Mann 7, Tjeneste, på gården til mann 6	N/17	Ugift	
Kvinne 1, Bor hos sin fostersønn fra Lyngen	N/75	Enke, ukjent	
Kvinne 2, (ForN) Mann= Gdbrgr. Leilænding. Fisker	S/53	S/K Lyngen, 62 (ForN)	4
Kvinne 3 Tjeneste, (IkkeN)	S/30	Ugift	
Kvinne 4 Husholderske, bor med 2 døtre 5 og 1 år	N/33	Gift, ukjent	2
Kvinne 5 Tjeneste	N/21	Ugift	
Kvinne 6, Leier, Spinderske	N/38	Ugift	
Kvinne 7, Mann= Gaardbruker Selveier, Skomager	N/46	N, Gudbrandsdalen 37 år	2+1
Kvinne 8, Tjeneste (ForN)	S/36	Ugift	
Kvinne 9, Menn =Gaardbruker Selveier Fisker	N/54	K, Lyngen, 58 år (ForN)	5
Kvinne 10, Tjeneste, på gården til mann 6 (ForN)	S/22	Enke, ukjent	
Kvinne 11, Tjeneste	N/22	Ugift	
Kvinne, 12, Mann = Gbgr Selveier	N/53	N, Romsdalen, 64 år	5

Hentet fra:⁷⁰

E = Etnisitet, **A**= Alder, **N**= Norsk, **K**= Kvensk, **ÅiR**= År i Riket, **ForN**=Forstår Norsk,

IkkeN=Forstår ikke Norsk, **F**=Fosterbarn

⁷⁰ Folketelling 1865, Lyngen, Tellingskrets: 001 Vestre Lyngen og Mandalen: 0010 Dalen a, 0040 Kvalvik c, 0057 Elvebakken h, 0062 Mellomjord a, 0084 Karnæs indre d, 0096 Lyngseidet a, 0097 Lyngseidet b, 0099 Sollien a, 0109 Tytebærvik a, 0111 Storstennæs a, 0112 Storstennæs b, 0114 Storstennæs d, 0115 Gjøvik a, 0130 Kvitteberg e

En interessant forskjell mellom Gudbrandsdalen og Karlsøy er at det var flere kvinner enn menn som hadde flyttet til Lyngen. Av syv menn var det også bare to av dem som var gift. I tillegg var mennene tydelig delt opp i to aldersgrupper, hvor tre av dem var mellom 61 og 70 år, mens de siste fire ligger mellom 24 og 17 år. Dette skiller seg veldig fra gudbrandsdalingene hvor bare en av de elleve mannlige tilflytterne var under 30 år (Selv om vi ikke vet hvor gamle de var da de flyttet). Denne høye andelen unge mannlige karlsøyværingene kan være tilfeldig, men kan også tyde på at de fleste som dro til Lyngen fra Karlsøy så etter midlertidig arbeid. Dette ville være enklere å gjøre da man flyttet rundt på seg i områder nært hjemstedet. Dette kan også forklare den store andelen enslige kvinner som flyttet fra Karlsøy ettersom de også ville ha lettere for å søke etter arbeid i nærområdene sine, og var noe de lettere kunne gjøre på egenhånd enn kvinnene fra Gudbrandsdalen. Ettersom både flere menn og kvinner bodde på egenhånd, altså uten en annen karlsøyværing på boplassen, og ingen av dem var gift med en annen fra Karlsøy, forsterker det inntrykket av at flere kunne reise alene. Men her bodde også noen av karlsøyværingene på bosteder ved siden av hverandre, akkurat som gudbrandsdalingene. På Storstennæs bodde det karlsøyværingene på tre av de oppdelte bostedene a, b og d. I tillegg bodde det tre karlsøyværingene på Storstennæs d, hvor Mann 7 og Kvinne 10 tjenestegjorde for fosterforeldrene til Mann 6. Videre er Lyngen og Karlsøy relativt nært hverandre som betyr at det var større sjanse for at tilflytterne allerede hadde kontakter på tvers av grensene, enten familie eller andre bekjente som de kunne reise til. Slike opplysninger kommer dessverre ikke fram i folketellingen med unntak av den 75 år gamle kvinnen fra Karlsøy som bodde på bostedet til sin fostersønn som var født i Lyngen.

Barn

Alle barna var født i Lyngen, og kan tyde på, som med gudbrandsdalingene at de ventet med å få barn til de var ordentlig etablert. Det er også høyst sannsynlig at flere av karlsøyværingene møtte på sine ektefeller i Lyngen, og at det var derfor alle barna kom derfra. Ettersom så mange fra Karlsøy var ugifte var det også få av dem som hadde barn. Dette resulterer i at det bare var 21 barn i alt, hvor 14 av dem kom fra tre av de seks giftemålene. Kvinne 4 var den eneste av karlsøyværingene registrert med barn uten å være selveier, men ettersom flere av karlsøyværingene var enker/enkemenn var det nok noen av dem som hadde barn som ikke bodde på samme bosted som dem. Samtidig var Mann 1 en 70 år gammel enkemann som bodde som fattiglem i stedet for at barna hans tok seg av ham. Det er mulig han ikke hadde barn eller at de var for fattige til å kunne ta seg av ham. Kvinne 10 som allerede var enke i en

alder av 22 har en mindre sannsynlighet for å ha hatt barn fra ekteskapet sitt. Mann 5 var den eneste mannen født i Karlsøy som hadde barn tilknyttet ham i 1865 folketellingen. Disse barna var egentlig voksne som arbeidet på deres foreldres bruk. De var begge født i Lyngen. Det er sannsynlig at Mann 5 og hans kone hadde flere barn ettersom de begge var i slutten av 60- og 70-årene. Siden kona til Mann 5 var fra Tromsø er det mulig de hadde barn født andre steder i tromsøområdet, men disse barna ville da ha bodd på et annet bosted.

Næringsveier

På lik linje med gudbrandsdalingene kan det virke som at eiendom og tilgang på jord var knyttet til alderdom. Fire av kvinnene født i Karlsøy var gift med gårdbrukere, hvor tre var selveiere og en var leilending. Tre av disse kvinnene var over 50 år gamle, mens den siste var 46 år gammel. Mann 5 var den eneste mannlige gårdbrukeren født i Karlsøy og var 69 år gammel. I motsetning til gudbrandsdalingene var det to av kvinnene fra Karlsøy som forsørget seg selv gjennom annet arbeid enn tjenestehold. Kvinne 6 var 38 år gammel og arbeidet som spinnerske for å livnære seg, og derfor mest sannsynlig solgte hun tøyprodukter for å få råd til å betale for husrommet hun leide. Kvinne 4 var 33 år gammel og var husholderske hos en smed. Hun var gift og bodde med sine to små døtre, men det virker som at mannen hennes ikke bodde på samme bosted som henne, så det kan hende hun var eneforsørger for disse barna. Om mannen hennes tjenestegjorde på et annet bosted for å støtte dem økonomisk, eller om de var i ferd med å skilles kommer ikke fram i folketellingen. Mann 2 var 61 år gammel og var registrert som fisker, ugift og leide husrom. Mann 3 var 24 år gammel, leide husrom, og var registrert som skomaker. Han måtte nok som Kvinne 6 hovedsakelig livnære seg av å kunne selge sine produkter og tjenester som å fikse et nytt lag med såler til slitte sko. Fem av kvinnene fra Karlsøy var tjenestepiker, hvor tre av dem var rundt 22 år gammel, mens de to andre var i 30-årene. To av mennene registrert som tjenere var respektive 20 år og 17 år gammel. Mann 6 som bodde på fosterforeldrenes bosted, hjalp til på deres bruk, og slik tjenestegjorde på bruket til sine foreldre. Han var 22 år gammel. Akkurat som de unge gudbrandsdalingene var det en stor sannsynlighet for at flere kom til å etablere seg som husmenn eller selveiere senere i livet. Men ettersom karlsøyværingene ikke var langt hjemmefra kom nok flere til å etablere seg på Karlsøy, eller et annet sted i tromsøområdet heller enn i Lyngen.

Integrering med samer og kvener

Det gir lite mening å sammenlikne hvor mange samer som bodde på de samme bostedene som karlsøyværingene ettersom flere av dem var samer selv, og det derfor ville være naturlig for dem å bo med andre samer. Derfor gir det mer mening å se på etnisitetene til karlsøyværingene, og ut ifra det se på hvilke etnisiteter som fantes på samme bosted. Av 14 bosteder var tre av dem bare bebodd av nordmenn, mens på et bosted bodde det bare samer. I tillegg var det også et bosted hvor alle var samiske, bortsett fra den ene karlsøyværingen som var norsk, men her bodde også to andre karlsøyværing. Bare tre samer og to samisk/kvenske personer var fordelt på bostedene der karlsøyværingen var norsk. Liknende situasjon ser vi der karlsøyværingen var samisk, hvor det bare var tre nordmenn, og tre kvenske/norske fordelt på bostedene. Men det bodde en god del kvenske personer fordelt på de fleste boplassene, enten de var samisk eller norske. Ingen av de samiske karlsøyværingene var gift med en nordmann, i tillegg til at ingen samer og nordmenn var gift på noen av bostedene. Kvenske giftemål derimot forekom både blant nordmenn og samer. Det nærmeste vi kommer samisk og norsk ekteskap var mellom fostersønnen til Kvinne 1, hvor han var gift med en kvinne som var halvt samisk og halvt kvensk. Vi mangler også informasjon om partnerne til fire av karlsøyværingene, ettersom etnisiteten til de avdøde ektefellene ikke ble registrert. Det kan hende at noen av disse karlsøyværingene hadde inngått i ekteskap med noen fra den andre folkegruppen, men det er mer sannsynlig at de giftet seg med noen av sin egen etnisitet. Mannen til Kvinne 4 ble heller ikke registrert siden han ikke var på bostedet under folketellingen, men ettersom etnisiteten til barna var registrert som norsk er det sannsynlig at han også var norsk. Som med eksemplene fra gudbrandsdalingene motsier ikke dette heller Thorvaldsen, men ettersom det er snakk om så få boplasser og giftemål kan vi heller ikke bruke dette for å støtte opp under utsagnet.

Eiendom og bruk

Karlsøy	A	Utsæd	Husdyr
Mann 1, Fattiglem, Blind, 2 år.	70	-	-
Mann 2 Leier, Fisker (For,N)	61	-	-
Mann 3 Leier, Skomaker	24	-	-
Mann 4 Tjenste	20	-	-
Mann 5 Gaardbruker Selveier Fisker	69	po3	he1, ku4, få18
Mann 6, Fostersønn (ForN)	22	(po6)	(he1, ku4, få6)
Mann 7, Tjeneste, på gården til mann 6	17	-	-

Kvinne 1, Bor hos sin fostersønn fra Lyngen	75	-	-
Kvinne 2, (ForN) Mann= Gdbrgr. Leilænding. Fisker	53	by1, po3	he1, ku6, få14
Kvinne 3 Tjeneste, (IkkeN)	30	-	-
Kvinne 4 Husholderske, bor med 2 døtre 5 og 1 år	33	-	-
Kvinne 5 Tjeneste	21	-	-
Kvinne 6, Leier, Spinderske	38	-	-
Kvinne 7, Mann= Gaardbruker Selveier, Skomager	46	by½, po3	he1, ku6, få10, sv1
Kvinne 8, Tjeneste (ForN)	36	-	-
Kvinne 9, Menn =Gaardbruker Selveier Fisker	54	po3 ½	he1, ku6, få25
Kvinne 10, Tjeneste, på gården til mann 6 (ForN)	22	-	-
Kvinne 11, Tjeneste	22	-	-
Kvinne, 12, Mann = Gbgr Selveier	53	by2 ½, po8	he2, ku8, få20

Hentet fra:⁷¹

Utsæd: By=Bygg, Po= Potet. Husdyr: He= Hest, Få=Sau, Sv=Svin

Informasjon i (klammer) betyr at vedkomment bodde på bruket til et familiemedlem som eide disse inntektskildene, men ikke gift med dem, som en søster eller fostersønn.

Der åtte menn fra Gudbrandsdalen kunne livnære seg av innhøsting av poteter, bygg og forskjellige husdyr, var det bare en mann fra Karlsøy som var registrert med jordeiendom og husdyr. Selv om ingen av kvinnene teknisk sett hadde noen eiendom registrert på sitt navn, hadde fire av de tolv kvinnene fra Karlsøy eiendom gjennom mennene sine. Dette vil si at flere kvinner fra Karlsøy drev et bruk i 1865 sammen med sin mann, enn kvinnene fra Gudbrandsdalen. Samtidig drev langt flere menn fra Gudbrandsdalen bruk enn menn fra Karlsøy. Ettersom alderen på karlsøyværingene var betraktelig lavere enn mange fra gudbrandsdalingene er nok dette hovedårsaken til denne forskjellen, heller enn at gudbrandsdalingene var mer vellykkede i Lyngen. Hvis vi sammenlikner antall tønner dyrket med landbruksprodukter og hvor mange husdyr hvert bruk eide var de som drev et bruk av tilflytterne fra Gudbrandsdalen og Karlsøy temmelig likestilt. Alle brukene til karlsøyværingene ville blitt sett på som gode bruk sammenliknet med eksemplene til Richter-Hansen. Faktisk var Kvinne 12, som var gift med en annen langveis-tilflytter fra Romsdalen, den som utsådde mest poteter og bygg, og eide flest husdyr både sammenliknet med karlsøyværingene og gudbrandsdalingene. Dette bruket hadde både mer utsådd potet og dobbelt så mange kyr som eksempelet hans på et stort bruk, men hadde kanskje litt lite sauer til å bli klassifisert som et ordentlig stor-bruk.

⁷¹Folketelling 1865, Lyngen, Tellingskrets: 001 Vestre Lyngen og Mandalen: 0010 Dalen a, 0040 Kvalvik c, 0057 Elvebakken h, 0062 Mellomjord a, 0084 Karnæs indre d, 0096 Lyngseidet a, 0097 Lyngseidet b, 0099 Sollien a, 0109 Tytebærvik a, 0111 Storstennæs a, 0112 Storstennæs b, 0114 Storstennæs d, 0115 Gjøvik a, 0130 Kvitteberg e

Karlsøyværingene i 1875

Som med gudbrandsdalingene var det flere jeg ikke fant i 1875 folketellingen, men det var langt flere som jeg ikke klarte å finne ifra Karlsøy. Bare tre av de 12 kvinnene klarte jeg med sikkerhet å finne igjen i 1875 folketellingen. Dette kan komme av at flere skiftet navn da de giftet seg, eller at flere av dem flyttet ut av Lyngen. De kvinnene jeg klarte å finne var gift og hadde barn, og var derfor mye mer knyttet til bostedet enn tjenestepikene i 20-årene. Jeg hadde også muligheten til å søke navnet på mannen og barna deres, ikke bare kvinnes egne navn som gjorde at det var større sannsynlighet for meg å finne dem. Kvinne 9 og Kvinne 12, samt deres to menn var alle mellom 60 og 70 år gamle i 1875 og sønnene hadde hovedansvaret for brukene. Sønnen til Kvinne 9 var registrert som fisker og selveiende gårdbruker, men hadde bare halvparten av dyrene hans far hadde i 1865. Dette var en hest, tre kyr og 12 sauer, men han hadde klart å øke antall tønner utsådd poteter til fire tønner. Kvinne 9 var selv registrert med strikking og spinning, så mest sannsynlig produserte hun mye tøyprodukter i 1865 også. Mannen hennes var registrert som føderådsmann og fisker, og hadde selv en ku og tre sauer.⁷² Sønnen til Kvinne 12 var også registrert som fisker og selveiende gårdbruker. Han hadde bare dyrket to tønner med bygg og fire tønner med poteter, men han var også registrert med ro1/125 så noe av jorda hadde kanskje gått til dyrking av dette produktet. Han var også registrert med en hest, en tyr, åtte kyr, en kalv og 21 får, så en liten økning i antall husdyr, men de hadde også mistet en hest. I tillegg til dette var mannen til Kvinne 12 registrert med to kyr og seks sauer. De var registrert som kårmann og kårkone.⁷³ På begge brukene var det tjenere. Kvinne 7 var gift med gudbrandsdalingen Mann 3 og han var fremdeles selveiende gårdbruker og skomaker, i tillegg til fisker. De dyrket like mye i 1865 som i 1875, og hadde nesten like mange husdyr med en økning på en kalv og syv sauer fra 1865.

Jeg klarte å finne fire av sju menn født i Karlsøy, og de klarte ikke like bra som noen av gudbrandsdalingene å forbedre sine levekår. Mann 6 hadde blitt gift, fått to småbarn og bodde på samme sted om i 1865. Han var registrert som inderst, fisker og garnbinder, og han hadde to kyr, en kalv og tre sauer. Ifølge Richter-Hansen var inderst mer å anse som en overgangsperiode, ofte mens man ventet på å kunne overta et bruk. Så han kom nok mest

⁷² Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 006, 0126 Storstennæs

⁷³ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 005, 0095 Kviteberg

sannsynlig til å bli få flere husdyr og kanskje jordeiendom etter hvert.⁷⁴ På bostedet bodde det også en annen familie hvor husfaren var selveiende gårdbruker og fisker. Mann 7 leide husrom hos denne gårdbrukeren, og var registrert som fisker og løskar.⁷⁵ Dette vil si at Mann 7 og Mann 6 fremdeles bodde på samme bosted, da Mann 7 tjenestegjorde for fosterforeldrene til Mann 6 i 1875. Det er mulig de var kamerater og sørget for å fortsette å bo i nærheten av hverandre. Hvis det er tilfelle blir de et godt eksempel på nordmenn og samer som integreres med hverandre. Det kan også hende ingen av dem flyttet ettersom de fremdeles bodde på et bosted med samme navn som før, og at det er tilfeldig at de begge fremdeles bodde på samme bosted. Mann 3 var den av mennene fra Karlsøy som hadde forbedret sine levekår mest. Han var registrert som selveiende gårdbruker og handelsmann. Han var fremdeles ugift, men på bostedet bodde et par tjenestepiker og hans handelspartner/medhjelper og hans kone. Han dyrket to tønner med poteter og ro1/250, i tillegg til at han eide en hest, et føll, tre kyr, to kalver og en sau.⁷⁶ Han hadde altså ikke et stort bruk i forhold til gudbrandsdalingene eller de andre karlsøyværingene i 1865. Men ifølge bygdebøkene fortsatte han etter 1875 med handel, og selv om han var innom konkurs var han den første i Lyngen som eide en skøyte med motor. Først i 1891 ble han gift.⁷⁷ Mann 1 i 1875 folketellingen er høyst usikker, dette kommer av at han nå ikke var registrert som blind. I tillegg var han registrert som husfar. Dette virker høyst usannsynlig, men samtidig stemmer navn, etnisitet, enkemannstatus, fødested og fødeår, i tillegg til at det ikke var noen andre i Lyngen ved samme navn fra Karlsøy registrert i 1865. Hvis dette stemmer var han registrert til å bo sammen med sin sønn og hans kones familie. Han selv var registrert som fisker og leilending gårdbruker hvor han dyrket en tønne med poteter og eide ett føll, fire kyr og seks sauer.⁷⁸ Han må da ha blitt frisk fra sin sykdom i 1865 og klart å livnære seg selv igjen.

⁷⁴ Richter-Hansen, 2004: 71

⁷⁵ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 006, 0132 Storstennæs

⁷⁶ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 005, 0052 Jensvold

⁷⁷ Larssen, 1976: 183

⁷⁸ Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets: 006, 0088 Bergenæs

Tanker om oppgaven/generelle inntrykk

Mitt generelle inntrykk mens jeg gikk gjennom folketellingen var at hverken gudbrandsdalingene eller karlsøyværingene skilte seg særlig ut blant resten av befolkningen. Skjønt det var merkbare forskjeller på et individuelt plan mellom de to gruppene var ikke størrelsene på brukene deres på en generell basis betydelig mindre enn andre selveiere og husmenn i Lyngen. Tvert imot virket det som gode bruk, som støttes av eksemplene gitt av Richter-Hansen. De forskjellige næringsveiene var også hovedsakelig de samme. Videre speilet folketellingen Thorvaldsens påstand om at kvener hadde lettere for å blande seg med både nordmenn og samer, mens samene og nordmennene i større grad holdt seg adskilt. På mange av bostedene hvor samer leide husrom, var det ofte en kvensk husfar eller husmor, hvis personen ikke var samisk⁷⁹. Dette speilte seg både i gudbrandsdalingene og de norske karlsøyværingene i folketellingen. Dette syntes jeg var interessant ettersom Karlsøy også var et område med en stor andel samisk bosetning, så jeg hadde forventet litt mer blanding mellom etnisitetene. Derfor virker det for meg som at etnisitet var en viktig faktor i om man ville gi noen husrom eller ta noen inn som tjenestepike/kar.

Jeg la også merke til at ingen av ekteparene fra Gudbrandsdalen, hvor både mann og kvinne var født i Gudbrandsdalen, var selveiere i 1865. To var husmenn med jord, og en var fisker og leide husrom. Alle selveierne fra Gudbrandsdalen var gift med mennesker de mest sannsynlig hadde møtt i Lyngen, og hadde kanskje en større mulighet til å vente med å etablere seg så de kunne bruke pengene sine på å bli selveiere. Mens ekteparene fra Gudbrandsdalen, hvis de dro opp sammen, ville ha hatt et større press på å etablere seg på et bosted, for å kunne livnære hverandre. Det er også mulig at gudbrandsdalings-parene møtte hverandre i Lyngen, og at dette bare er tilfeldigheter.

Videre må man også være forsiktig når man skal vurdere suksess. Hvis noen av karlsøyværingene ikke så etter permanent opphold i Lyngen, kan man ikke påstå at de ikke var suksessfulle i å bosette seg der, da dette aldri var målet deres. I tillegg kan flere av karlsøyværingene og gudbrandsdalingene virke som de var dårligere stilt enn det de kanskje

⁷⁹ Folketelling 1865, Lyngen, 001 Vestre Lyngen og Mandalen, 0051 Elvebakken b*, 0093 Karnæs ytre b (Jensvold), 0010 Dalen a

var. For selv om noen ikke eide jordeiendom kunne nok flere av dem være fornøyd med sitt næringsgrunnlag og trivdes i sin livssituasjon. For eksempel er det fullt mulig at Kvinne 4 og Kvinne 2 fra Gudbrandsdalen som begge bodde hos sine brødre mellom 1865 og 1875 ikke ønsket å gifte seg, og var fornøyd med å livnære seg av å hjelpe broen og hans familie. Videre forteller ikke folketellingen hvor mye avkastning de forskjellige brukene fikk, bare hvor mye bygg og poteter som var blitt utsådd. Jorda var forskjellig fra bruk til bruk, og noen var flinkere til å pløye og vedlikeholde jorda enn andre. Det er altså ikke sikkert at to tønner utsådde poteter gav samme avkastningen på de forskjellige brukene. Det samme gjelder husdyrene, hvor en hest kan bety alt fra en sterk stor hest, til et sykkelig dyr som hadde vansker for å utføre tunge arbeidsoppgaver. Hvor mye melk en ku kunne gi varierte også, spesielt med tanke på hvor mye mat kyrene fikk. Selveie eller husmannsstatus var altså ikke en garanti for økonomisk trygghet, og det kan hende at flere av brukene som virket økonomisk likestilt i folketellingen, ikke var det i realiteten.

Konklusjon

Ettersom min undersøkelse inneholder så få individer må man være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner. I alt har jeg bare belyst 38 av de totalt 3413 personene i 1865 folketellingen. Selv om gudbrandsdalingene og karlsøyværingene på det mer generelle plan så ut til å være ganske økonomisk likestilt, var det likevel tydelige forskjeller mellom dem. Spesielt var det større forskjeller mellom mannfolka og kvinnfolka fra de to gruppene. De mannlige gudbrandsdalingene klarte seg generelt meget bra i Lyngen. Flere var selveiere i 1865 og enda flere av dem hadde klart å nå samme status i 1875. I tillegg hadde de fine størrelser på brukene sine, og alle bortsett fra en av selveierne i 1865 hadde klart å forbedre eller vedlikeholde sine bruk i 1875. Attpåtil var en av dem distriktslege, mens en annen ble valgt til ordfører i Lyngen i 1877. Mennene fra Karlsøy var ikke like suksessfulle, der bare en av de eldre mennene var selveier, en var fattiglem og den siste leide husrom og var fisker. Alle de andre var under 25 og kan derfor ikke forventes å være selveiere eller husmenn, men i 1875 var det bare en til som med sikkerhet hadde klart å bli selveier, mens de andre som var i 30-årene var inderst og løskar. Det er derfor fullt mulig at de kan bli selveiere senere i livet. Kvinnene fra Gudbrandsdalen var veldig knyttet til mennene fra Gudbrandsdalen, der bare en av kvinnene ikke var gift eller tjenestegjorde for andre fra Gudbrandsdalen. Flere av dem bodde fremdeles på bostedene til andre gudbrandsdalingene og flere av kvinnene som

tjenestegjorde på brukene til sine brødre var der fremdeles i 1875, og hadde forblitt ugift. Dette skiller seg sterkt fra kvinnene fra Karlsøy hvor nesten alle bodde på et bosted uten noen andre fra Karlsøy på bostedet. Dette tyder sterk på at kvinnene fra Gudbrandsdalen hadde større vanskeligheter med å kunne flytte alene, både i forhold til kvinnene i fra Karlsøy, og mennene fra Gudbrandsdalen. Uansett hadde de nok bedre forutsetninger i Lyngen enn i Gudbrandsdalen, ettersom de forble i Lyngen. Fire av de eldre kvinnene fra Karlsøy var gift med selveiere, hvor det var god størrelse på brukene, mens resten livnærte seg gjennom spinning, tjeneste eller som husholderske. Ettersom vi finner så få av dem igjen i folketellingen i 1875 er det lite vi kan si om dem, men at noen av dem flyttet, mens andre giftet seg og endret etternavnet sitt er meget sannsynlig. Alt i alt var alder den viktigste faktoren for hvilke næringsveier man livnærte seg av, både for gudbrandsdalingene og karlsøyværingene. Ingen var registrert som selveiende gårdbruker før etter de var kommet opp i 30, nærmere 40-årene. Gårdbrukerne fra Gudbrandsdalen lå nærmere dette alders-sjiktet enn karlsøyværingene, hvor kvinene fra Karlsøy var i 50 års alderen. Det kan derfor virke som at de fleste gudbrandsdalingene klarte å nå selveierstatusen litt tidligere enn karlsøyværingene. Videre var Gudbrandsdalingene generelt mye mer knyttet sammen i Lyngen enn det karlsøyværingene var. Flere familiemedlemmer bodde på hverandres bruk, og flere av gudbrandsdalingene bodde på bruk i nærheten av hverandre. Mye tyder på at flere av gudbrandsdalingene flyttet opp sammen med, eller etter familiemedlemmer, mens både menn og kvinner fra Karlsøy flyttet alene til Lyngen i mye større grad.

Litteraturliste

Elstad, Å. Hutchison, A, 2015, *I Amtmandens dager, Nordlands historie bd. 2 1600-1900*, Bergen: Fagbokforlaget

Gjerdåker, B. 1981. *På Flyttefot, Innlandsvandring på 1800-tallet*. Oslo: Det Norske Samlaget

Hauge, T. Solheim, F. Sivertsen, B. Hauglid, A, O. 1986, *Her bor mitt folk: En Bildefortelling Fra Gamle Lyngen*. Lyngseidet: Lyngen Bygdeboknemnd; Skjervøy: Nord-Troms museum

Imsen, S. Winge, H. 1999. *Norsk Historisk Leksikon – Kultur og samfunn ca. 1500 – ca. 1800*. 2. utgave. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Larssen, E. 1976. *Lyngen Bygdebok 1, Lyngen Prestegjelds Historie*. Tromsø: AS Peder Norbye

Larssen, E. 1980. *Lyngen Bygdebok 2, Gårdshistorie*. Tromsø: AS Peder Norbye

Richter-Hansen, E. 2004. *Lyngen, Regionshistorie, Bind 2, I stille vær, i storm og vind*, Lyngseidet: Lyngen bygdebok

Schøyen, C. 1977. *Tre stammers møte: av Skouluk-Andaras beretninger*. Oslo: Gyldendal

Seip, A. L. 1997. *Nasjonen bygges 1830-1870*. Oslo: H. Aschehoug & Co (W Nygaard AS)

Sejersted, F. 1995. *Den vanskelige frihet: 1814-1851*. Oslo: Cappelen (Redaktør: Knut Mykland)

Thorvaldsen, G. u.å., *A Study of Migration in the Province of Troms 1865-1900 Based on the Censuses* (Sammendrag av doktoravhandling.) Norges Arktiske Universitet, Hentet fra: <<http://www.rhd.uit.no/art/summary.html>> sist aksessert 12. April. 2019

Thorvaldsen, G. 1995. *Migrasjon i Troms i annen halvdel av 1800-tallet: en kvantitativ analyse av folketellingene 1865, 1875 og 1900*. Tromsø: Universitetet i Tromsø

Kilder

Digitalarkivet:

Folketelling 1801, Lyngen, Tellingskrets 001, Hentet fra:

<<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01058501000001>>

Folketelling 1865, Lyngen, Vestre Lyngen og Mandalen, Hentet fra:

<<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01038398000001>>

Folketelling 1875, Lesja, Tellingskrets: 007, Hentet fra:

<<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01052086003786>>

Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets 005, Hentet fra:

<<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01052455003853>>

Folketelling 1875, Lyngen, Tellingskrets 006, Hentet fra:

<<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01052455004703>>

